

Ιστολόγια και Κοινωνία: δυνατότητες και προοπτικές στον κυβερνοχώρο

Στο παρόν κοινωνιολογικό άρθρο, παρουσιάζονται και αναλύονται συνοπτικά ορισμένες βασικές θεωρητικές και μεθοδολογικές σκέψεις και αναστοχασμοί πάνω στην πολύπλοκη αναδυόμενη σχέση μεταξύ των ιστολογίων (weblogs ή blogs) και της (παγκοσμιοποιημένης) κοινωνίας. Αναδεικνύεται η σπουδαία κοινωνική επίδρασή τους, η σημαντική υπεροχή της «ιστολογιακής» έναντι της τηλεοπτικής ενημέρωσης και η σχετική αυτονομία της κοινωνικής δυναμικής. Οι συγκεκριμένοι μεθοδολογικοί προβληματισμοί περί της μη προβλεψιμότητας των διαδικτυακών εξελίξεων συνδυάζονται εν τέλει με μια κριτική-αναστοχαστική θεωρητική λογική δημοκρατικών παρεμβάσεων και προοπτικών εντός του κυβερνοχώρου.

Πριν από 25 χρόνια περίπου, στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ο Αμερικανο-καναδός συγγραφέας William Ford Gibson περιέγραψε ευφάνταστα τον κυβερνοχώρο ως μια «συναινετική παραίσθηση (consensual hallucination) την οποία βιώνουν καθημερινά εκατομμύρια νόμιμοι χρήστες σε κάθε χώρα και παιδιά που μαθαίνουν τις μαθηματικές έννοιες...» Μια γραφική αναπαράσταση των δεδομένων

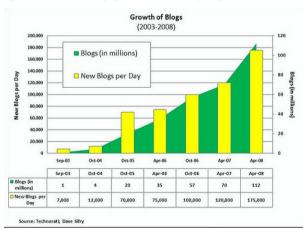
που πηγάζουν από το σύνολο όλων των υπολογιστών του κόσμου. Αδιανόπτη πολυπλοκότητα. Γραμμές φωτός που διασχίζουν τον μη-χώρο του νου, συμπλέγματα και αστερισμοί δεδομένων. Σαν τα φώτα της πόλης που τρεμοσβήνουν» (Gibson, 1984).

Χωρίς αμφιβολία, ο «κυβερνοχώρος» (cyberspace) έχει ήδη ανατείλει ως ένα από τα φωτεινότερα, δημοφιλέστε-

ρα και ισχυρότερα σύμβολα του 21ου αιώνα, του αιώνα της «υπερσφαίρας» (R. Debray). Πρόκειται για τη «νέα γη πέρα από τον ορίζοντα» (W. Mitchell), τον ψηφιακό τόπο της γνώσης και της τεχνοεπιστήμης, έναν αναδυόμενο χαοτικό χώρο δυναμικής επιτελεστικής αλληλεπίδρασης μεταξύ ανθρώπινων υποκειμένων, ετερογενών κοινωνικοπολιτισμικών πρακτικών και συγκλινουσών τεχνολογιών (converging technologies), δίχως εδαφικούς διαχωρισμούς και περιορισμούς (Τσέκερης, 2008). Επίσης, στον κυβερνοχώρο δεν υπάρχουν «πύλες», ούτε καν ένας φράχτης (Lasica, 1996)!

Η «επικοινωνία μέσω υπολογιστή» (computer-mediated communication) τείνει αναπόφευκτα να αναχθεί σε δεσπόζουσα μορφή του σύγχρονου μετα-νεωτερικού κοινωνικού δεσμού. Η «κοινωνική δικτύωση» (social networking) ψηφιοποιείται και, συνεπώς, αλλάζει άρδην αισθητική, ρυθμό, χαρακτήρα και περιεχόμενο.

Η εκρηκτική λειτουργική σύζευξη (ή «διακλάδωση») μεταξύ πληροφορίας και διαδικτυακής τεχνολογίας ενέχει κρίσιμες διαστάσεις καθημερινής κοινωνικής επανάστασης. Με το πέρασμα στις τεχνολογίες ISDN (περί το έτος 2002), η τεράστια, ανεξάντλητη και αναπόδραστη δύναμη των ιστολογίων – το πιο διαδεδομένο είδος ψηφιακού «περιεχομένου δημιουργημένου-από-χρήστες» (User-Created Content) – κυριολεκτικά γονάτισε και συνέτριψε τη στατική, ομοιογενοποιητική και

μονόδρομη λογική της τηλεόρασης και της τηλεοπτικής ενημέρωσης. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της «Technorati», η επονομαζόμενη «σφαίρα των ιστολογίων» (blogosphere) γιγαντώνεται διαρκώς, καθώς 175.000 ιστολόγια προστίθε-

νται κάθε μέρα που περνάει (βλ. Σχήμα 1).

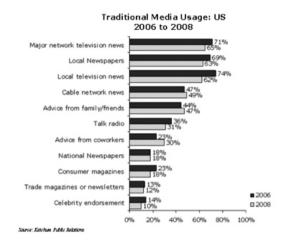
Σχήμα 1: Τα στοιχεία της Technorati (εξειδικευμένη μηχανή αναζήτησης) καταδεικνύουν εναργώς την κοινωνική συμμετοχή στη διαμόρφωση μιας νέας μορφής ενημέρωσης και επικοινωνίας (Πηγή: Technorati, 2009).

Τα ιστολόγια δυνητικά αναταράσσουν τα λιμνάζοντα νερά της καθημερινότητας, αναστατώνουν, ετερογενοποιούν και αποσταθεροποιούν την κοινωνία, παράγοντας συνεχώς (πολλαπλές, αν και συχνά εφήμερες και εύθραυστες) «συνεργατικές αλήθειες» και μια «μεταβλητή κοινωνική γεωμετρία» (Κατερέλος, 2009). Αλλά πράγματι δεν υπάρχει τίποτα πιο κοινωνικό από τα ίδια τα ιστολόγια!

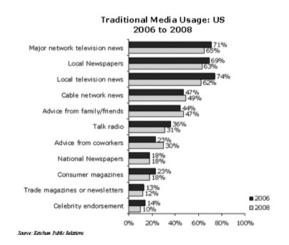
Για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρώπινης επικοινωνίας, το «ακροατήριο» (audience) αυτονομείται, απο-μαζικοποιείται, εξατομικεύεται και κινητοποιείται, κατά τρόπο διαλογικό/δια-δραστικό, γνήσια δημοκρατικό και ουσιαστικά συμμετοχικό. Τώρα πλέον πολλοί επικοινωνούν με πολλούς, κι όχι ένας με έναν (π.χ. τηλέφωνο), ή ένας με πολλούς (π.χ. εφημερίδα, ραδιόφωνο, τηλεόραση): «Το διαδίκτυο δεν είναι μεγάφωνο, είναι συζήτηση» (Lasica, 1996).

Τα φίλτρα ελέγχου των παραδοσιακών ή συμβατικών ΜΜΕ (Big Media) ισοπεδώνονται¹ και το κλασικό δίπολο πομπός-δέκτης καταργείται, εφόσον όλοι μας γινόμαστε πομποί και δέκτες ταυτόχρονα, συμβάλλοντας συνειδητά ή ασύνειδα στη «διαιώνιση της συζήτησης» και ενίστε σε μια πολυλογική/πλουραλιστική «σύνθεση οριζόντων» (το μεγάλο επιστημολογικό πρόταγμα του Hans-Georg Gadamer). Η πληροφορία καθίσταται αναστοχαστικά διάσπαρτη, απεριόριστη και παγκόσμια, καθώς μεταδίδεται κατά τρόπο κυριολεκτικά ασύλληπτο και χαστικό.

Τα παραδοσιακά (επαγγελματικά) ΜΜΕ χρησιμοποιούνται επομένως ολοένα και λιγότερο (βλ. Σχήμα 2), σε ευθεία αντίθεση (αντιστρόφως ανάλογα) προς τα αναδυόμενα αμφίδρομα και ευέλικτα «Νέα Μέσα» (βλ. Σχήμα 3). Προφανώς, η διαρκής απορρόφηση (νέων κυρίως) καταναλωτών-πελατών από το διαδίκτυο συνεπάγεται και την εντυπωσιακή αύξηση των ηλεκτρονικών διαφημίσεων, αποστραγγίζοντας σιγά-σιγά την τηλεοπτική και έντυπη βιομηχανία (βλ. Σχήμα 4).

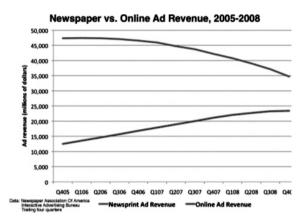
Σχήμα 2: Στις ΗΠΑ, κατά το χρονικό διάστημα 2006-2008, σημειώθηκε σημαντική μείωση στην τηλεθέαση των ειδησεογραφικών δελτίων (τόσο των παναμερικανικών όσο και των τοπικών τηλεοπτικών δικτύων), στην ακροσματικότητα

των ραδιοφωνικών εκπομπών διαλόγου (talk radio), αλλά και στην ανάγνωση των τοπικών εφημερίδων και των εμπορικών περιοδικών (Πηγή: Ketchum Public Relations, 2009).

Σχήμα 3: Στο ίδιο χρονικό διάστημα, αυξήθηκε η χρήση των ηλεκτρονικών ενημερωτικών δελτίων (newsletters) και πολ-

λαπλασιάστηκαν σημαντικά τα ιστολόγια, οι χώροι ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης (π.χ. Facebook, MySpace, QQ, Hi5, Orkut, Maktoob, Friendster, Mixi, Hyves, Vkontakte, One,

Bebo, Skyrock, Netlog, Zing, Iwiw, Wretch, Cyworld) και οι εμπορικοί ιστότοποι (Πηγή: Ketchum Public Relations, 2009). Σχήμα 4: Ολοένα και περισσότερο, οι εφημερίδες χάνουν μεγάλα κομμάτια της λεγόμενης «διαφημιστικής πίτας» (Πηγή: Newspaper Association of America, Interactive Advertising Bureau. 2009).

Τα ιστολόγια καταδεικνύουν και αποδεικνύουν στην πράξη ότι η κοινωνική δυναμική (social dynamics) δεν θα πάψει ποτέ να μας εκπλήσσει, ευχάριστα ή δυσάρεστα (τουλάχιστον έτσι μπορούμε πάντοτε να αποφεύγουμε τη μονοτονία και να ελπίζουμε)! Η «ηνιόχηση» – δηλαδή, ο ολοκληρωτικός έλεγχος εκ των άνωθεν – της κοινωνικής δυναμικής, υπό τη μορφή λ.χ. μιας ορθολογιστικής «επιστημονικής κοινωνικής πολιτικής», φαντάζει απολύτως ανέφικτη.

Η κοινωνική δυναμική ούτε ελέγχεται, ούτε υποτάσσεται, ούτε περιστέλλεται. Το σύνολο (κοινωνία) είναι σχετικά αυτόνομο και μετράει πολύ περισσότερο από ό,τι το απλό άθροισμα των μερών (βλ. Μορέν, 2000). Το παραδοσιακό «θετικιστικό» όραμα της γραφειοκρατικής «κοινωνικής μηχανικής» (κατά τον Auguste Comte) είναι πέρα για πέρα άπιαστο, ανεδαφικό και ουτοπικό. Για να ακριβολογούμε, αποτελεί μια ανεπιθύμητη, γιναντιαία φενάκη.

Μετά τη ραγδαία ανάπτυξη και διείσδυση του ευρυζωνικού διαδικτύου, οι κοινωνικές πραγματικότητες παράγονται αδιάκοπα με ασύγκριτα ταχύτερους (σχεδόν ιλιγγιώδεις) ρυθμούς. Πιο συγκεκριμένα, με την αθόρυβη έλευση του λεγόμενου «κοινωνικού ιστού» («social web» ή «web 2.0»), δημιουργείται ταχύτατα ένα εντελώς ρευστό και αποκεντρωμένο, ή ά-κεντρο, παγκόσμιο «δυνητικό οικοσύστημα» (ένα αχανές και αδόμητο σύστημα αυτο-οργανούμενων, αυτο-ρυθμιζόμενων και αυτοεξελισσόμενων δυνητικών κοινοτήτων), το οποίο ορθώνεται καθημερινά ενάντια στο αυταρχικό, μονολογικό, αυστηρά κεντροποιημένο σύστημα της τηλεόρασης και τα απρόσωπα και

Χρειάζεται απαραιτήτως η πλήρης εξάλειψητου λεγόμενου «ψηφιακού χάσματος», της ανισότητας δηλαδή ανάμεσα στους «έχοντες» και τους «μη έχοντες» δυνατότητα πρόσβασης στις νέες τεχνολογίες υπολογιστών και επικοινωνιών (και ιδιαίτερα στο διαδίκτυο)

απαθή «μαζικά» ακροατήριά της.

Με υποθετικούς όρους, μια επικοινωνιακή συνθήκη σύμφωνα με την οποία απλώς όλοι μιλούν με όλους συνεπάγεται την απόλυτη σταθερότητα του συστήματος και την προβλέψιμη περιοδική αναπαραγωγή της κοινωνικής τάξης (μια κατάσταση δηλαδή μονότονης, ανιαρής και βαρετής κοινωνικής ισορροπίας). Στην πραγματικότητα, όμως, εντός του κυβερνοχώρου, πολλοί μιλούν με πολλούς (πέρα από προκαθορισμένα δίπολα), δημιουργώντας ακατάπαυστα τοπικότητες και, άρα, εγγενώς πολύπλοκες συνθήκες ριζικού μετασχηματισμού της κοινωνικής δομής (online και offline).

Φυσικά, μιλάμε εδώ για νέες εναλλακτικές δυνατότητες διαρθρωτικής κοινωνικής και πολιτικής αλλαγής (βλ. ενδεικτικά Hagen, 2000), οι οποίες, ως εκ της φύσεώς τους, είναι μη γραμμικές και μη προβλέψιμες. Αυτό το οποίο είναι βέβαιο είναι ότι το ατέρμονο ταξίδι στην αχανή χώρα των ιστολογίων, όπου η απλότητα, η τοπικότητα και η ατομικότητα παράγουν πολυπλοκότητα, παγκοσμιότητα και κοινωνικότητα αντίστοιχα (το φαινόμενο της «ανάδυσης»²), θα συνεχίσει να μας γοητεύει, να μας συναρπάζει και να μας επιφυλάσσει σημαντικές εκπλήξεις, καινοτομίες και ανατροπές.

Όπως ακριβώς διαπιστώνει ο Τιμ Μπέρνερς Λι, εφευρέτης του παγκόσμιου ιστού (World Wide Web ή συντομογραφικά www), συνεχίζεται η αναδυόμενη αόριστη αίσθηση ότι «μόλις έχου-

με ξεκινήσει να ανακαλύπτουμε τις δυνατότητες του ιστού. Το μέλλον του βρίσκεται στο παρελθόν του. Σε εκατό χρόνια, 15 χρόνια θα φαίνονται σαν τα πρώτα βήματα του Διαδικτύου, όταν ακόμα δεν υπήρχε η δυνατότητα συγκέντρωσης όλης της πληροφορίας» (Μπέρνερς Λι, 2008).

Στα παραπάνω πλαίσια, χρειάζεται απαραιτήτως η πλήρης εξάλειψη του λεγόμενου «ψηφιακού χάσματος» (digital divide), της ανισότητας δηλαδή ανάμεσα στους «έχοντες» (πληροφοριοπλούσιοι) και τους «μη έχοντες» (πληροφοριοφτωχοί) δυνατότητα πρόσβασης στις νέες τεχνολογίες υπολογιστών και επικοινωνιών (και ιδιαίτερα στο διαδίκτυο) – και άρα στα πολλαπλά πλεονεκτήματά τους. Τούτο συνεπάγεται ισότητα ψηφιακών δικαιωμάτων (digital rights), μια αυθεντική, δηλαδή, ψηφιακή δημοκρατία (βλ. ενδεικτικά Norris, 2001).

Σε αυτή την κριτική-αναστοχαστική κατεύθυνση, θα μπορούσε να συμβάλλει καταλυτικά μια έλλογη επικοινωνιακή αγωγή – μια ανθρωπιστική «online παιδαγωγική» κατά τον Άντριου Φίνμπεργκ (Andrew Feenberg), ή μια ολική επικοινωνιακή παιδαγωγική, για να παραφράσουμε τον Πιερ Μπουρντιέ –, η συστηματική ηθικοπρακτική καλλιέργεια της ιδιότητας του «διαδικτυακού πολίτη» (netizen), αλλά και η συλλογική άρθρωση μιας («από τα κάτω») ριζοσπαστικής Virtualpolitik – δηλαδή, μιας «Realpolitik των δυνητικών θεσμών» (Losh, 2009).

Κάτι που συλλογικά ελπίζουμε, χωρίε ωστόσο να αξιώνουμε μια καθολικευτική κοινωνική συναίνεση, είναι ο περιεκτικόε πρακτικός μετασχηματισμός της ρέουσας «διαδραστικότητας» των ιστολογίων σε μια ζωντανή και δυναμική χειραφετητική πολιτική σκέψη που θα γνώριζε αν απευθύνεται σε «υπάρξεις αλωμένες από παραδοσιακά ή σύγχρονα δίκτυα σχέσεων και εξουσίας» ή σε ώριμα «άτομα ικανά να αυτονομηθούν ώστε να οικοδομήσουν κοινωνία ταιριαστή στα δικά τους ιστορικά μεγέθη» (Τσιβάκου, 2000).

Προσβλέπουμε τέλος στη δημιουργική «μετάφραση» της «κυβερνο-πολυπλοκότητας» (R. Berger) σε ένα συγκεκριμένο, ρεαλιστικό και δημοκρατικό (bottom-up) «πρόγραμμα το οποίο οσμίζεται και συλλέγει τους πόθους της κοινωνίας για τις υπέρτατες αξίες της ή το ζωοποιό της νόημα (αυτό που αποκαλέσαμε ιδεώδες) το επεξεργάζεται και προτείνει συμβατούς με αυτό θεσμούς, ώστε να δυνηθεί στη συνέχεια η εν λόγω κοινωνία να οργανώσει αποτελεσματικά τον βίο της» (Τσιβάκου, 2000).4

•

Σημειώσεις

- *Χαράλαμπος Τσέκερης // Αναπλ. Καθηγητή Κοινωνιολογίας στην Ελληνική Αστυνομική Ακαδημία, διδάσκοντα στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και επιστημονικού συνεργάτη του Κέντρου Ψυχο-Κοινωνιολογικής Έρευνας της Διακυβέρνησης των Δυνητικών Κοινοτήτων (Ερευνητικό Κέντρο «ΩΜΕΓΑ») Email: charalambos.tsekeris@intellectum.org
- 1. Το διαδίκτυο φτιάχτηκε για να αντέξει τον έλεγχο και τη λογοκρισία, η οποία λειτουργεί εδώ σαν ξαφνική «... πυρηνική επίθεση. Αν κάποιος κόμβος αποφασίσει να μη δέχεται να μεταφέρει το μήνυμα, τότε για το μήνυμα αυτός είναι νεκρός κόμβος και αμέσως δοκιμάζει τον επόμενο, μέχρι να καταφέρει να φτάσει στον προορισμό του. Αυτή η αποκεντρωμένη αρχιτεκτονική του το κάνει απρόσβλητο σε κάθε απόπειρα λογοκρισίας με καλά και κακά αποτελέσματα. Έτσι παρακάμπτεται η λογοκρισία δικτατορικών καθεστώτων, αλλά και δημιουργείται χώρος για ύβρεις και συκοφαντίες. Το διαδίκτυο είναι μια καινούργια πραγματικότητα που δύσκολα γίνεται αντιληπτή και αποδεκτή από τα παραδοσιακά ΜΜΕ, εξ ου και οι κραυγές περί ανωνυμίας κλπ. Μόνο που, όπως και την παγκοσμιοποίηση, πρέπει να τη συνηθίσουν...» (Μαγδραβέλης, 2008).
- 2. Η «ανάδυση» (emergence) είναι «εντελώς κεντρική και απαραίτητη στη θεωρία της πολυπλοκότητας» (Smith & Jenks, 2006: 61) αλλά και, γενικότερα, στη θεωρία της επικοινωνίας, της κοινωνίας και του πολιτισμού. Βλ., πχ., την κοινωνιολογική θεωρία του Ούρλιχ Μπεκ (Ulrich Beck) σχετικά με τη σύγχρονη (ή καλύτερα μετανεωτερική) παγκόσμια «κοινωνία του ρίσκου» (αγγλ. Risk Society, γερμ. Risikogesellschaft) και την ιστορική της αυτοοργάνωση και αυτοεξέλιξη (Beck, 1992). Μεθοδολογικά, εννοούμε εδώ το φαινόμενο της «ευαισθησίας στις αρχικές συνθήκες»: «Το πέταγμα της πεταλούδας στην Κίνα φέρνει θύελλα στην Ευρώπη. Στον 21ο αιώνα το τοπικό γίνεται παγκόσμιο, το ενδοκρατικό, διεθνές, καμία διαδρομή της σκέψης δεν είναι δημιουργική αν δεν συνδέει τις εθνικές με τις διεθνείς πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις» (http://pedis.uop.gr/ioomla/index.php?lang=el. Accessed April 2009).
- **3.** Βλ, πχ, τον πρόσφατο χαρακτηρισμό της Αφρικής ως «offline ηπείρου» (οι 9 στους 10 Αφρικανούς δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο!). URL: http://societrends.com/2009/06/07/the-offline-continent/ (Accessed August 2009). Λεπτομερέστερα, βλ. Σχήμα 5.
- **4.** Το πρόγραμμα αυτό συνεπάγεται σαφώs τη ρεαλιστική ευθυγράμμιση μεταξύ ατομικών επιλογών και ευρύτερης κοινωνικής ωφέλειας (βλ. Sunstein, 2001).

Σχήμα 5: Στον εντυπωσιακό παγκόσμιο χάρτητου Vincenzo Cosenza καταδεικνύεται με χαρακτηριστική ακρίβεια, σαφήνεια και παραστατικότητα η συνεχιζόμενη «ψηφιακή απουσία» σχεδόν ολόκληρης της Αφρικανικής ηπείρου (Πηγή: http://www.vincos.it/world-map-of-social-networks/).

Βιβλιογραφία

Beck, U. (1992) Risk Society: Towards a New Modernity, London: Sage.

Gibson, W. (1984) Neuromancer. New York: Ace.

Hagen, M. (2000) Digital democracy and political systems. In: Hacker, K. L. & van Dijk, J. (eds.) Digital Democracy. Issues of Theory and Practice. Sage, London, pp. 54-69.

Katerelos, I. (2009) Social networks as infrastructure containing social dynamics: a variable social geometry. "Web Science 2009: Society On-line" International Conference, Athens, 18th-20th March 2009.

Lasica, J. D. (1996) "Net Gain", American Journalism Review, 20-23.

Losh, E. (2009) Virtualpolitik. Cambridge: MIT Press.

Μανδραβέλης, Π. (2008) «Όταν τα ΜΜΕ συνάντησαν τα blogs», Η Καθημερινή, Τετάρτη 27 Φεβρουαρίου 2008.

Μορέν, Ε. (2000) «Ο φόβος των αντιφάσεων» Το Βήμα, Κυριακή 6 Αυγούστου 2000.

Μπέρνερς Λι, Τ. (2008) «Οι ειδικοί προβλέπουν την εξέλιξη του Διαδικτύου», Η Καθημερινή, Τρίτη 6 Μαΐου 2008.

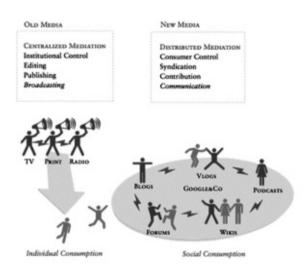
Norris, P. (2001) Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide. Cambridge: Cambridge University

Press.

Smith, J. & C. Jenks (2006) Qualitative Complexity: Ecology, Cognitive Processes and the Re-Emergence of Structures in Post-Humanist Social Theory, London: Routledge.

Τσέκερης, Χ. (2008) Η Κοινωνιολογία του Κυβερνοχώρου. Στο Κ. Κοσκινάς & Σ. Αρσένης (επιμ.) Δυνητικές Κοινότητες και Διαδίκτυο: Κοινωνιο-Ψυχολογικές Προσεγγίσεις και Τεχνικές Εφαρμογές. Αθήνα: Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Τσιβάκου, Ι. (2000) «Πολιτικός λόγος και προεκλογική ρπτορεία», Το Βήμα, Κυριακή 2 Απριλίου 2000.

Top 3 Social Networking Sites (Alexa & Google Trends for Websites traffic data, June 2009, URL: http://www.vincos.it/world-map-of-social-networks)

Countries	SNS #1	SNS #2	SNS #3
Australia	Facebook	MySpace	Twitter
Canada	Facebook	MySpace	Flickr
China	QQ	Xiaonei	51
France	Facebook	Skyrock	MySpace
Germany	Facebook	StudiVZ	MySpace
Italy	Facebook	Netlog	Badoo
Russia	V Kontakte	Odnoklassniki	LiveJournal
Spain	Facebook	Tuenti	Fotolog
United Kingdom	Facebook	Bebo	MySpace
United States	Facebook	MySpace	Twitter